

שאלה כ"ג

בדין להחיות נפשו בבשר המת בגיטו ובמחנה ההסגר

שאלה: נשאלתי מר' א. גאלדשטיין ג"י בקשר עם המעשה הנורא שקרה במדינת טשילי שאוירון נפל בסערת רוח בהרי האנדרקים ורוב הנוסעים נספו בתאונה הזאת ורק אחדים מהם נשארו בחיים באופן פלא ונתעכבו שם בין ההרים והסלעים הגבוהים בני י"ב אלף רגל יותר מעשרה שבועות שלא יכלו לרדת משם, וכדי להחיות נפשם שלא יגועו ברעב אכלו בשר חבריהם שמתו בתאונה, ונשאלתי על ידי הנ"ל, אם כאותה תקופה הרת צרות בשנות הכיבוש הגרמני כשהיו רבים מישראל כלואים במחנות הסגר ושרר שם רעב וכפן, אם קרה אז מקרה שאחינו הכלואים יאכלו את בשר אחיהם שמתו מעוני ומחסור כדי להחיות את נפשם כמו שעשו נוסעי האוירון הנ"ל, וכן אם באמת מותר מצד הדין לבן ישראל להחיות את נפשו בבשר אדם במקום פיקוח נפש כזה.

תשובה: הנה בכתובות (ס.) איתא, תנו רבנן יונק תינק והולך עד עשרים וארבעה חודש מכאן ואילך כיונק שקץ דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר אפילו ארבע וחמש שנים. פירש לאחר עשרים וארבעה חודש וחזר כיונק שקץ. אמר מר מכאן ואילך כיונק שקץ ורמינהו יכול יהא חלב מהלכי שתיים (חלב של אשה המהלכת בשתי רגליה, רש"י) טמא (אסור, רש"י) ודין הוא ומה בהמה שהקלת במגעה (שאינה מטאה מחיים, רש"י) החמרת בחלבה (כדאמרינן בבכורות (דף ו:) גמל גמל שני פעמים חד לאסור חלבו, רש"י) אדם שהחמרת במגעו (נדה, רש"י) אינו דין שתחמיר בחלבו תלמוד לומר את הגמל כי מעלה גרה הוא, הוא טמא ואין חלב מהלכי שתיים טמא אלא טהור, יכול אוציא את החלב שאינו שוה בכל (שהרי בטהורה טהור, רש"י)

קכד

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ד' קכה

ולא אוציא את הדם שהוא שוה בכל תלמוד לומר הוא, הוא טמא ואין דם מהלכי שתיים טמא אלא טהור ואמר רב ששת אפילו מצות פרישה (מדרבנן, רש"י) אין בו, לא קשיא הא דפריש (הא דקתני מותר כשפירש מדדי האשה לכלי והיונק מן הדד כיונק שקץ מדרבנן, רש"י).

ובתוס', ד"ה יכול יהא חלב מהלכי שתיים טמא ודם מהלכי שתיים טמא.
בת"כ גרסינן בשר במקום דם וקאמר תלמוד לומר זה אוציא חלב שאינו נוהג בכל פירוש דחלב בהמה טהורה מותר ולא אוציא את הבשר שהוא נוהג בכל שאף בבהמה טהורה אסור בשר מן החי תלמוד לומר זה טמא זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתיים כו' ואומר ר"י דבין לפי ספרים שלנו דדריש שהוא היתר חלב ודם ובין לת"כ דריש מזה אתי שפיר דמצי למעוטי חלב בשר ודם כולהו מחד קרא כמו שמצינו בכמה מקומות דממעטין מחד קרא כמה דברים כו' עיי"ש בתוס'.

והנה הרמב"ם בפ"ה מהלכות מאכלות אסורות הלכה א' כתב, מכלל שנאמר וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה שומע אני שכל שאימה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולא הבא מכלל עשה, עשה הוא, ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה וגו' הרי למדת שהן בלא תעשה כו'.

ובהלכה ב' שם כתב, לפיכך כל האוכל מבשר בהמה וחיה טמאה כזית לוקה מן התורה בין שאכל מן הבשר ובין שאכל מן החלב, לא חלק הכתוב בטמאים בין בשרם לחלבם.

ובהלכה ג' שם כתב, האדם אף על פי שנאמר בו ויהי האדם לנפש חיה אינו מכלל מיני חיה בעלת מפרסת פרסה לפיכך אינו בלא תעשה, והאוכל מבשר האדם או מחלבו בין מן החי בין מן המת אינו לוקה אבל אסור הוא בעשה שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה ואמר בהן זאת החיה אשר תאכלו הא כל שהוא חוץ מהן לא תאכלו ולא הבא מכלל עשה, עשה. וביאור שיטת הרמב"ם כתב המגיד משנה שם וז"ל, והאדם אע"פ שנאמר בו וכו'. מפורש בת"כ שאין בשר מהלכי שתיים בלא תעשה. אבל

אסור הוא בעשה שהרי מנה וכו'. זה יצא לרבינו ממ"ש שם יכול יהא אף בשר מהלכי שתיים וחלב מהלכי שתיים בלא תעשה על אכילתן ת"ל זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכים שתיים בלא תעשה על אכילתן. וסובר רבינו שאם היה מותר לא היו אומרים כן אלא ודאי ל"ת הוא שאינו אבל בעשה ישנו והוצרך הכתוב למעטו מפני שכתוב ויהי האדם לנפש חיה ואע"פ שהדם והחלב של אדם מותרין לגמרי מן התורה כמו שנתבאר בכתוב פ' אע"פ (דף ס') כו' והברייתא הזו כפשטה מסייעת לדברי רבינו שאם היה בשר מהלכי שתיים מותר גמור מן התורה מה צורך היה להשמיענו דמו וחלבו והיאך יהיה טהור והיוצא ממנו טמא כו' והר"א כתב כו' וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל שאין בבשר האדם איסור כלל מן התורה אלא שהרמב"ן ז"ל כתב שהישראל שמת בשרו אסור אף בהנאה מן התורה וכבר נתבאר דין איסור הנאה של מת בדברי רבינו כו' והר"ר אהרן הלוי הסכים לדעת מי שאמר שהבשר והחלב הוא בלאו ואמר שהנוסחא המדוקדקת בספרי היא יכול יהא דם מהלכי שתיים בלא תעשה ודברי רבינו נראין עיקר. ע"כ דברי המגיד משנה עיי"ש.

תרי לנו כאן שלוש שיטות בבשר האדם. (א) שיטת התוס' הרמב"ן הרשב"א דחלב בשר ודם שוים הן שמוותרין מן התורה. (ב) שיטת הרמב"ם דרק חלב ודם מותרין אבל הבשר אסור הוא בעשה. (ג) שיטת הרא"ה שהבשר והחלב הוא בלא תעשה.

ובשן"ע יו"ד סי' ע"ט סעיף א' כתב הרמ"א בשר אדם אסור לאכלו מן התורה (ר"ן פ' אע"פ ורמב"ם פ"ב דמ"א ד"ג וה"ה וקרבן אהרן פ' שמיני דף ס"ד ע"ד דלא כמשמע בתו' פ' אע"פ ורא"ש דבר אדם אינו אסור מן התורה ועב"ח).

ועי' בש"ך ס"ק ג' שכתב, דהא דכתב הרמ"א דבשר אדם אסור לאכלו מן התורה דמיירי בבשר הפורש מן האדם כשהוא חי אבל בשר המת אסור אפילו בהנאה דבר תורה לכ"ע, והוא כמו שכתב הרמב"ן שהביא המגיד משנה שהבאנו לעיל.

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ד' קכז

ובמ"ז שם ס"ק ג' הביא מה שכתב הרא"ש בפרק אע"פ דבשר אדם אף על פי שאינו אסור אלא מדרבנן מכל מקום אם פירש מותר, עיי"ש.

ועי' בתשו' זרע אמת ח"ב סי' מ"ח בבידון אי שארי לחולה שאין בו סכנה להתרפאות ברפואות שמעורב בהן עצם גולגולת אדם שרוף, וכן בספר מחזיק ברכה יו"ד סי' ע"ט סק"ב להחיד"א ז"ל ובתשו' עמק המלך סי' ע"ה.

ובתשו' הרזיב"ז סימן תקמ"ח בבידון אי שרי לאכול לרפואה מבשר המת מומי"א שנתיבש כתב להתיר אפילו לחולה שאין בו סכנה מחמת שנתייבש כל כך שאינו ראוי עוד לאכילת בלב.

ועי' גם כן בתשו' הרשב"ש (בן התשב"ץ) סימן תקי"ח שכתב בבידון מה שנהגו הגשמים לבלוע ערלת התינוק שנימול כדי להוליד זכרים, דלדעת התוס' בכתובות דף ס' שרי, וכ"כ בשלחן גבוה שם סק"ד, עיי"ש.

וגם לענין איסור הנאה מן המת מה שהבאתי לעיל דברי הרמב"ן והש"ך, הנה דעת כמה פוסקים ראשונים דלא הוי רק איסור דרבנן, עיין שאלות יעב"ץ ח"א סי' מ"א וכן בשדי חמד קונטרס דברי חכמים סימן נ"א, ובפרט במת עכו"ם שיטת התוס' בב"ק דף י' ד"ה שהשוד דשרי בהנאה וכן הוא דעת הרמב"ן והרוקח והיראים והמל"מ והפר"ח, וע"ע בתשו' הח"ס חיריד סי' של"ו, ועי' עוד במגדל עוז להגאון יעב"ץ ז"ל בהלכות איסורי אכילה סוף סימן א'.

מכאן זאת נראה לי דמותר לאכול בשר המת כדי להחיות נפשו, ובפרט דאמרינן במסכת יומא דף פ"ב ע"א שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש חוץ מע"ז וכו' והכי פסקינן בשו"ע יו"ד סי' קנ"ו, ואף בספק נקטינן הכי דכתיב וחי בהם וגו' ובפרט בבשר אדם דאף לשיטת הסוברים שאיסורו איסור תורה הוא מכל מקום אין לוקין עליו דליתא בלא תעשה אלא בעשה כמו שכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג', ועל אחת

כמה וכמה לשיטות הפוסקים דאית להו דבבשר אדם אפילו איסור דרבנן
לית ביה.

ואף על פי לא קרה בגיטו קובנה וכן במחנות הסמוכים שיאכלו בשר
אדם, רק זה ידענו שעל יד המקום שעבדו עובדי הכפיה היהודים
היה מחנה של חיילים רוסיים שבויים וסיפרו לי יהודים שהם ראו איך החיילים
השבויים הללו צלו במדורות אש שעשו, בשר חיל שמת ואכלו אותו.

וגם ידידי הרב הנ"ל שהיה במחנה טערוזענשטאדט אמר לי שלא ראה ולא
שמע שיהודים יאכלו בשר אדם.

ועל ישראל גאותו, ובצדק, שהרי אין לשער ואין לתאר את גודה הרעב
ששרר במחנות ההסגר של היהודים, ורעב קשה מכולן, ואף על פי
כן לא ירדו ישראל מקדושתם, קדושת אנוש, ולא אכלו אף פעם בשר אדם,
כי ידענו מה שנאמר בתורה, ואנשי קודש תהיו לי, ופריש רש"י, אם אתם
קדושים ופרושין משקוצי נבילות וטריפות הרי אתם שלי, ואכן כלואי המחנות
רצו להיות של הקב"ה ולמסור את נפשם בקדושה וטהרה על קידוש השם,
הם בחרו למות מות ישרים ולא להתנאל לאכול בבשר אדם שהוא מאוס
וטעמו כבשר חזיר אף שטעמו משובח, וכמו שכתוב בשאילת יעב"ץ בשם
רופאים קדמונים.

וה' הטוב ישמור את שארית עמו ויגאל אותם מעבדות לחירות מאפילה
לאור גדול ויזכו לעלות לציון ברינה ולירושלים בית מקדשו בשמחת
עולם, במהרה בימינו אמן.

והנה על השאלה הזאת דברתי עם ידידי הרב הגאון המפורסם ר' אברהם מאיר
איזראעל שליט"א, והוא הביא את השאלה הזאת בשמי בהמאור של חודש כסלו-טבת
שנה כ"ה קונטרס ב'.

ועי' שם בהמאור שהביא ושיטת הרשב"א היא דבשר אדם אינו אסור מן התורה
אבל יש בו מצות פרוש ושיטת הראב"ד והרמב"ן דאפילו מצות פרוש ליכא גם הפרי
חדש כתב דאין בו אפילו מצות פרוש.